

IRCSIK VILMOS

Álmomban otthon jártam

1.

Akkor már hetedik esztendeje hiába vártuk haza apámat. A Don mellől sebesülten ugyan még megjött, felgyógyulása után haza is engedték még egyszer szabadságra, talán csak azért, hogy anyám buzgó fohászainak és imádságainak jutalmául láthassa első, botladozó lépéseimet, és hogy még egyszer megnézhesse anyám gesztenyebarna, sötét hajában azt a szőke tincset. Igen, a tincset, ami gyerekkora óta valami csodaként, intő jel gyanánt vékony csíkban világlott homloka fölött, és amin megmérhette, hogy valamikor majd hajának gesztenyebarnasága is ilyené fakul.

Aztán a háború töredék évének utolsó hónapjai már megint a harctéren találták, most már hazai földön. És ennek az utolsó töredék esztendőnek első havában háború volt, második havában háború volt, harmadik havában is háború, negyedik havában is háború – majd ötödik havában nagy hirtelen május lett. De apám csak nem jött. Nem jött, és nem mesélt nekem se arról, hogyan vonult be, se arról, hogyan lőtt, se arról, hogyan lőtték őt, hogyan kapott sebet, és hogy most él-e, hal-e. Anyám homloka fölött pedig mintha egyre fakult volna a szőke tincs.

A négy névtelen hónap alatt látta utoljára apámat a mindkét májustalan háborút és ezzel együtt két fogságot is megjárt Nógrádi bácsi, akit hajlott kora, békés természete meg szemüvege miatt semmiképpen sem tudtam katonának elképzelni, és csak azért nem tartottuk Karival a hadi múltjáról, viszontagságairól szóló szavait a messziről jött ember hazudozásainak, mert roppant szemléletesen, a szemtanú hitelességével ecsetelte a szibériai hidegeket:

– Ott, hékások, akár hiszitek, akár nem, télen még az ember vizelete is nyomban jéggé dermed. – Majd hitetlenkedésünk láttán a nagyobb nyomaték kedvéért még hozzátette: – Még hozzá ívben, bizony ám!

Ez a szemléletesség mellett még egybe is vágott akkor már szépen gyarapodó földrajzi ismereteimmel, amelyek szerint csakugyan Szibériában, ott is a Verhojanszkij-katlanban mérték az eddigi legnagyobb hideget a világon. A dologban engem csak az zavart, hogy egy katlanban hogyan lehet egyáltalán hideg, hiszen a mi katlanunkból meg üstházunkból összeleg télen csak úgy áradt a forróság, szilvalekvárfőzés meg disznóölés idején, amikor a zsírt sütöttük ki benne.

Nógrádi bácsi szinte a falu minden gyerekét ismerte, sőt mi több, nyomon követte testi, lelki, szellemi gyarapodásukat, és ha valamelyikről megtudta, hogy életében

valami fontos változás következett be, magasabb iskolába készül vagy hasonlók, akkor feltétlenül szerét ejtette egy hathatós felmérésnek. Arra a gyerekre, aki Nógrádi bácsi ilyenkor szokásos köszönésére:

– Szerbusz, öccse, öt török, öt görög hány ember? – azt találta válaszolni:

– Tíz – szóval arra csak legyintett.

Hiszen aki nem ismeri fel a szerbuszban elrejtett húsz szerbet, még ha azok akkoriban ráadásul jugoszlávnak is álcázták magukat, sőt nem is igen volt tanácsos emlegetni őket, az öccse szóban pedig a csehszlovákká gyarapodott öt csehet, aki minderre nem jön rá, az lehet, hogy sokat tanult, de keveset tud. Aki aztán arra a kérdésre, mi a nehezebb, egy kiló vas, vagy egy kiló toll – beleszámítva az első kérdésre adott rossz válasz esetleges sokkoló hatását is – vasat mondott, az Nógrádi bácsi számára elveszett gyerek volt. Aki viszont a néprajzzal, politikával, formális logikával és történelemmel ötvözött két számtanvizsgát kiállta, annak jöttek az idegen nyelvek. Nógrádi bácsira a háborúban, utána pedig a fogságban sok minden ráragadt az orosz meg a német beszédből, és ahogy ő mondta, egyik nyelven se lehetett volna eladni. Az idegennyelv-tudás és a nyelvérzékét felmérő kérdése így hangzott:

– Na hékás, hogy hívják németül vagy oroszul a taligát?

Amelyik gyerek megkérdezte, hogy mi az a taliga, a reménytelenek kategóriájába került, hiszen az még magyarul sem tud tisztességesen. Amelyik azt válaszolta, hogy ezt a szót még nem tanulták az iskolában, abban látott némi spirituszt, de a pálmát az vitte el, aki azt válaszolta, hogy a taligát bizony oroszul vagy németül sem hívják, hanem egyszerűen csak tolják.

Nógrádi bácsi felméréseit senki nem vetette egybe a vizsgáztatottak vagy levizsgázottak későbbi életpályájával, ő azonban statisztikát vezetett, amely pontosan igazolta gazdag élettapasztalatait:

– Akik a legnagyobb zagyaságokat mondták, azokból mind valami nagykutya lett, akiknek meg vágott az eszük, mint a beretva, azok semmire se vitték.

A négy háborús hónapban látta utoljára apámat a még mindig fiatalos, villogó szemű, kis, vékony bajszerű Sági Sanyi, a méntelep lovásza, csődöröse is, akinek szavaiban katonás külseje ellenére viszont azért kételkedtem, mert állítólag fogságának öt hosszú esztendeje alatt nem evett egyebet csalánlevesnél meg cibaknál.

– Hogy az mi? Hát valami kenyérféle, de olyan kemény ám, hogy nektek abba beletörne a fogatok!

A tanácsházán, az iskolánk folyosóján, az április negyedikéi vagy a május elsejei transzparenseken ékeskedő, retusált, színes Lenin- meg Sztálin-képekről pedig azt tartotta Sági Sanyi, hogy mindegyik hamisítvány:

– Nem így néznek ám azok ki, legalább is az a bajcos, az a Sztalin nem. Azt láttam odakint egy újságlapon, amiből egyszer cigarettát akartam sodorni. Valami emelvényről integetett, közben pedig szívta a pipáját, de olyan szűrős szemmel, hogy futkosott tőle a hátamon a hideg, és a torkomra szaladt a cigarettafüst. Itt meg olyan jámbor, jóságos képet vág, mintha tényleg mindannyiunk édesapja volna – magyarázgatta a csődörös, miközben egykedvűen csutakolta a legtüzeesebb mén, az éjfekete szőrű Alfa félelmetesen rúgkapáló hátsó csüdjeit, és pucolta, vagy ahogy ő mondta, manikűrözte a patáit. A csődörös szavai viszont semmiképpen nem akartak egybevágni úgyszintén egyre gyarapodó történelmi ismereteimmel. Már csak azért sem, mert még azt is hozzá szokta toldani, hogy az orosz igazából istenfélő, alázatos népség, és bizony ott nemcsak a hadifoglyoknak, de mindenki másnak is csak csalánleves, cibak meg legfeljebb hajdinakása jutott, sőt, most se nagyon esznek egyebet, meg hogy ő egyszerre két szeretőt is tartott, de az nem nekünk való történet.

Sági Sanyi egyébként együtt harcolt a szomszéd özvegyasszony, Lina néni férjével, aki mellette esett el, de ezekről a dolgokról szinte harapófogóval kellett kiszednünk belőle minden szót.

– Hát az én apám? Ő is ott volt?

– Nem, ő nem volt ott. Mondtam már, hogy csak együtt vonultunk be, de aztán máshová vezényeltek bennünket.

Együtt esett fogságba anyám öccsével, aki benn égett egy birkahodályban, ahol a fogolytáborba vivő hosszú menetelés közben egyszer megháltak.

– Hiába mondtam én neki, hogy az ilyen helyen a kijárat mellett a legbiztonságosabb, én is ott feküdtem le a földre szórt szalmán. Igaz, dideregtem is, mint a kivert kutya, mert ajtó nem volt. De ő vesztére a hodály mélyén valami kis meleg vackot keresett magának. Aztán odaveszett a tömegben. Olyan tülekedés támadt ott a tűztől, hogy egymást tiporták agyon. Volt, aki fel sem ébredt. Én meg csak úgy kiléptem az ajtón, jobban mondva az ajtó helyén.

– Na és ott? A fogságban sem látta?

– Mondom, hogy az apád ott sem volt velem!

Együtt raboskodott legjobb barátom, Kari apjával, akit ott a táborban elvitt a vérhas:

– Nem hiszed? Kaptatok ti arról papírt is!

És együtt indulhatott haza a volt kántortanítóval, Vesztergom hadnaggyal, akit viszont már idehaza, az elosztótáborban elvittek valami ávosok. Amikor erről kérdeztük, Sági Sanyi még makacsabban kezdte csutakolni az Alfa éjfekete szőrét és csüdjét, és pucolni a patáit.

– De ha meghalt volna – tért vissza apjára makacsul Kari –, akkor ott állna az ő neve is meg a Lina néni férjéé...

– Meg az én nagybátyámé is...

– ...a Templom téren, annak a terméskőből rakott, várbástya formájú, sötétszürke emlékműnek a simára csiszolt márványlapján.

– Azok még az első háborúban estek el. De emezeknek nem jár a becsület. Hogy miért nem, arról nem ír a krónika. Az a tábla különben is tele van nevekkal, rá se férnének. Márványkő kéne. De úgy látszik, az újabban nincs erre felé.

Mert a sötétszürke bástyával átellenben nemrég felállított szovjet hősi obeliszket is csak fehérén fugázott, vörös cementlapokkal burkolták, és a furcsa, ismeretlen betűkkel rájuk írt szöveget csupán az iskola egyetlen oroszstanára tudta elolvasni:

*„Vecsnaja szlava gerojam Krasznoj Armiji,
pogibsim za osvobodzsgyenyija nasej rogyini ot
nyemecko-fasisztszkih zahvatsikov
27. marta 1946 god”*

Az oroszstanár maga is a tanítványaival együtt birkózott az új betűkkel, amelyek helyenként nagyanyám német imádságos könyvének gót írására hasonlítottak, Nógrádi bácsi és Sági Sanyi pedig a fogságban csak beszélni tanultak meg, írni, olvasni nemigen.

Mire mindig azonos témájú beszélgetéseinkben ide jutottunk, a csődörös éppen befejezte Alfa csinósítását.

– Az egyik bosszúból beárult. Épp anyaszült meztelenül hancúroztunk a fürdőben a másikkal, amikor rajtakaptak. Na, azt rögtön Szibériába transzportálták, lágerba, engem meg úgy elintéztek, hogy egy darabig elment a kedvem a hetvegéstől.

Végigsimította Alfa feketén szikrázó szőrét nyakától a faráig, aztán egyetlen lendülettel felpattant a türelmetlenül toporzékoló mén hátára, és csak úgy, nyereg nélkül karéjogni kezdett az istállóudvar szépen felgerezlyezett, sárga homokján, amelyben a csattogó patkók nyomán a görög ábécé utolsó betűje, az omega kezdett el sorjázní, amint arra Kari egy szép napon, Alfa rejtélyes nevének felderítése közben, könyveket, újságokat bújva-böngészve, fütől-fától kérdezgetve, csak úgy magától rájött.

Szóval akkor már hetedik esztendeje vártuk haza hiába apámat, akinek ágya, anyámé mellett már hetedik éve maradt megbontatlan. Abba soha nem fekettem bele, soha nem henteregettem rajta végig. Anyám éjszakára mindig maga mellé vett, az ő ágya is elég nagy volt kettőnknek, így ráadásul hideg téli esteken a tűzhely forró lapján csak egy cserepet vagy téglát kellett felforósítania, amit lefekvés előtt ruhába csavarva lábtól a dunyha alá tett, nehogy a hidegségbe kelljen belefekü-

nünk. Apám ágyáról szabályos időközökben, a nagyhét elején, húshagyó kedden, aztán pünkösdkor, karácsony körül levette a sima takarót, kicserélte a dunyhahuzatot, felrázta a párnacihát, a szalmazsákokat, és megnézte, hogy ott van-e alatta a távcső, no meg a repeszdarab.

A repeszdarab, ami a lövedékből kiszakadt cikkcakos belsejének hol tűhegyes, hol tömpe szilánkjával, ép külsejének sima, kemény tapintásával még mindig az élet esetlegességére intett, a nagy bombázáskor tőlem alig pár méterre csapott be az udvarunkba, miközben én az ötévesek rendíthetetlen elmélyültségével játszottam. Igen, a repeszdarab, és mellette a távcső, amit pedig nagyapám hozott haza az előző háborúból, és amit most anyám, immár a repeszdarabbal egyetemben valami csodatévó ereklyeként őrzött, hogy apámat hazavezessék.

A dolgok természetes rendjéből arra következtettem, hogy a távcsőhöz, a repeszdarabhoz meg apám ágyához tilos hozzányúlni, éppúgy tilos, mint megérinteni a forró kályhát, vagy késsel enni a túrót, vagy villámláskor csúnyán beszélni. Igen ám, de az efféle íratlan parancsot nehéz betartani, ha az embernek olyan barátja van, mint Kari. Az ő végtelen fantáziája szöges ellentétben állt az én tapasztalatokat tisztelő, földhöz ragadt engedelmességgel. Sági Sanyi bizonygatásai ellenére Kari például a legkülönbözőbb lehetőségeket találta ki apja életben maradásáról és hazatéréséről, nem zárva ki azt a lehetőséget sem, hogy apja csak eljátszotta a halált, mert így tudott kiszökni a táborból, és most már biztosan úton van hazafelé. Nyiladozó technikai, természettudományos érdeklődése pedig még szögesebb ellentétben állt az én történelem- és földrajzimádatommal, amiben egy távcső vajmi csekély megbecsülésnek örvendett. Egy beszélgetésünk közben is csak úgy véletlenül szaladt ki a számon a családi ereklye létezésének ténye, amit Kari anyám következő ágybevetési szertartásakor, piros pünkösd táján empirikusan ellenőrzött:

– Kettős tábori távcső – közölte két perc múlva kérészetlen egyszerűséggel kint a kertben, ahol zöld leveleikből már pirosan feslettek ki a pünkösdírózsa bimbók márványkemény gömbjei. – Az egyik fele a távoli tárgyakat közel hozza és felnagyítja, a másik meg éppen fordítva... Holnap kipróbáljuk, jó?

– Kikapok érte, Kari. Azt nem szabad. Anyám nem engedi. Kikapok érte.

– De hiszen egész nap dolgozik! Délelőtt eljövök, kivesszük a szalmazsák alól, aztán szépen visszarakjuk. Soha nem fogja észrevenni.

A racionális érvek győztek a minden logikát nélkülöző érzelmek felett, de azért még egy hét kellett, amíg végleg beadtam a derekamat. A késleltetéstől kiehelve akkor aztán annál vigabban, annál nagyobb hévvel szemléltük

a világot a távcső mindent megváltoztató perspektívájából. Megfigyelőpontunknak a gépállomás üzemanyagraktárának lapos tetejét, a Szuroktetőt választottuk, amelynek fekete kátránypapír borítása ilyenkor tavasz végén, nyárelő táján, mint valami kollektor szívta magába, tárolta és ontotta az áldott nap melegét. Gyakran másztunk fel ide, ha kibékíthetetlen ellentétbe kerültünk a földi valósággal. A távcső, amely eddig az idő határait toltta ki számomra egészen az első világháborúig, most a teret is tágasabbá tette. Beláttunk vele az utca túlsó végén elterülő Papkertbe, ahol a zölden zizegő, sűrű levélzönből már pirosan villant elő a májusi cseresznye, a keskeny, kis ösvényekkel elválasztott, szabályos téglalap alakú ágyásokból pedig, mintha csak színes árnyékot vetne a cseresznyefa, a nagy szemű eper. A magas palánkkerítés meg a szigorú őrizet miatt minderről eddig csak legendafozlányokból szereztünk tudomást, meg hogy állítólag a mindenre elszánt Görbe már járt is odabent, de a harangozó meg a sekrestyés elkapták, és egész délután bent tartották kapálni, gyomlálni meg locsolni. Sőt a plébános még meg is gyöntatta, nemcsak a cseresznye és az eper lopása miatt, hanem minden más bűnéért is, penitenciaként pedig három miatyánk, három üdvözlégy, három hiszekegy meghagyásával erősen megfogadtatta vele, hogy többé nem vétkezik. Azóta továbbra is beéri mindenki az erdőszéli szamóccával meg az apró szemű savanykás madárcseresznyével. Azt legalább nem őrzi senki és semmi, és vezekelni sem kell a szedésért.

Végigpásztáztuk távcsövünkkel az utca mentén illatosan zsongó, fehér fürtös akácfákat, melyeknek környékét ebben az időben Nógrádi bácsi méhei miatt tanácsos volt elkerülni. Elláttunk vele a gépműhely irodájának nyitott ablakába, az ablakon át az iroda mélyébe, az iroda mélyében pedig egy íróasztalig, amely mögött naphosszat egy öreg bérelszámoló körmölt, kinek a távcső segítségével egész közletről tanulmányozhattuk tar feje búbját, és a tar feje búbján éktelenkedő két, diónyi bibircsókot. Ezeket a bibircsókot korábban testközletről is érdeklődve szemléltük, amikor a bérelszámoló tavasszal vagy nyáron fedetlen fővel az utunkba került. Ilyenkor nagyot köszöntünk neki, de ő mindig átlátott a szítán, és dühösen megkergetett vagy elzavart bennünket.

Kari pedig kedvére gyönyörködhetett szép, fiatal, szöke tanítónkben, aki az üzemi konyhán ebédelt, és minden nap pont délben haladt el a Szuroktető alatt, és akibe Kari szerelmes volt. Hiába, a természettudományos érdeklődésének köszönhetően a női test megismerésének vágyában is messze előttem járt.

A tanítónő valami távoli városból került ide, és sem a téli vakációban, sem a tavaszi szünetben, sem nyárra nem szokott hazamenni, valószínűleg most is marad, amikor

már csak egy pár nap van hátra az év végéig. A lényének titkát őrző homályból csak helyenként világlott ki egy-egy halvány feltevés. Hogy úgynevezett úrilány. Ennek megcáfolhatatlan bizonyítékát legtöbbször a nevében látták. Gréta, így hívták. Márpedig egy közönséges földi halandó errefelé nem visel ilyen nevet, ahol minden nő Erzsébet vagy Mária vagy Katalin. A szüleit állítólag kitelepítették valahová a Hortobágyra, de hogy honnan és miért telepítették ki őket, azt senki nem tudta. A házukat pedig elvették. Karit ezek a mendemondák nemigen foglalkoztatták, az a pletyka viszont fölöttébb aggasztotta, hogy Gréta a gépállomás igazgatójának szeretője. A szerető szóba így csupaszon, önmagában valahogy mindig beleborzongtam, valami csúnyát sejtettem mögötte, csak egy másik szó társaságában tudtam tisztességesnek elképzelni, mint például szerető férjed, szerető apád, ahogy azt apám utolsó lapján is olvastam. Szóval Grétát az igazgatóval hozták hírbe, állítólag ő is hozta ide a faluba, és szerzett neki állást. Ezért Kari, féltékenységgel színig telítve, következetesen és csökönyösen nem is köszönt vélt vetélytársának. Ni csak, az most is éppen ott áll az üzemi konyha bejáratánál, már túl van az ebéden, és szokása szerint a fogai közt vájkkal zsebkecsével, aminek nemcsak kis és nagy pilingája, hanem sörnýtója, dugóhúzója és fogpiszkálója is van. Hirtelen felderül az arca, bekattintja a fogvájót, zsebre teszi a kést, mert a harangszóval egy időben megjelenik az úton Gréta, súlytalan lépteivel, szép fejtartásával, finom arcával, karcsú derekával, a kora nyári verőfényben aransárgán ragyogó szőke hajával. A menése kissé bizonytalan, majdnem óvatos, mint az első asszonyé, aki most szállt le a földre, és elővigyázatos mozdulatokkal tanulja a járást, próbálja egymáshoz igazítani, összhangba hozni lépteit.

Gréta az egyik órán kérdőre is vonta Karit:

– Mondd csak, miért nem köszönsz te az igazgató... elvtársnak? – Az elvtárs szót csak némi habozás és bizonytalankodás után fűzte hozzá, mintha elégedetlen lett volna magával, amiért nem talált jobb megoldást.

Kari nem a maga szokott, racionális módján válaszolt, nem azt mondta:

– Csak – hanem kihívóan, szemrehányóan visszakérdezett, ahogy a kétségbeesésükben mindent egy lapra feltevéők merészelnék:

– Honnan tetszik tudni, hogy nem köszönök neki?

Míg én az órákon feltétlen odaadással hallgattam Gréta minden szavát, jó és tudásra szomjas, szorgalmas tanítványként csüngtem rajta, addig Kari bőkezű gavalléerként maga árasztotta el tudásának kifogyhatatlan kincseivel, különösen a lehetetlen nevű, élettelen természetrajz órán.

– Tudjátok-e, mi ez? – mutatott fel egy ízben Gréta egy foltosan csillogó-villogó, sima kódarabot.

Mi egyszerű kőnek gondoltuk, amilyent az utcán szoktunk rugdalni unalmunkban, ha nem volt éppen kéznél labda, ám Kari egy szerelmi vallomás teljes odaadásával és lelkesültségével tárta fel a hitvány kódarab titkait:

– Márvány, vagyis kristályszemcsés mészkő, amely többféle színben is előfordul. Ez itt foltos. De lehet zöld, vörös, fekete vagy fehér is. A legszebb fehér márványt Carrarában bányásszák. Szépsége, szilárdsága, formálhatósága miatt kiválóan alkalmas szobrok, oszlopok, emlékművek készítésére. Magyarországon nem fordul elő.

– Ezt azért nem mondanám – szakította félbe Gréta.

– Legalább is valódi, igazi márvány nem. Ami Pizskén, Süttőn meg Siklóson található, az csak tömörített mészkő.

Milyen ország az, ahol még igazi márványkővet sem találni, kiáltotta bele Sági Sanyi Alfa csutakolása közben a világba, kérdezte Kari lépten-nyomon, az apja emlékét keresve, de nem feleltek nekik. Gréta sem felelt. Csak hallgatott. Mit is mondhatott volna? Hogy milyen ország? Hát az acél, vas és beton országa! Mert csak a szobrokhoz, emlékművekhez meg mindenféle úri flanc-hoz, fényezéshez, legfőképpen pedig a márványhoz való viszony alapján dönthető el, hogy ki kivel van. Ki van mellettünk és ki ellenünk. Aki holmi márvány meg emlékmű miatt nyavalyog vagy siránkozik, az ellensége az acélnak, a vasnak és a vasbetonnak. Az nem a mi emberünk, következésképp nekünk is ellenségünk.

A tanítónőt egy perc múlva és ötven méter távolságban a rendőr követte, mintha kettőjük között is valami titkos, felfoghatatlan, delejes kapcsolat lett volna. Gréta könnyed járása, szép fejtartása, finom arca, karcsú derekára feszülő ruhája, a napfényben aransárgán tündöklő szőke haja és a rendőr csizmáinak nehéz döngése, szegletes feje, kerek sapkája, merev ábrázata, feszesre húzott, vastag derékszíja, homlokán lecsurgó verejtéke maga volt az ég és a föld. De a rendőr már nem érdekelt bennünket. Legfeljebb csak vészjelzés volt Kari számára, akinek a felzengő harangszóra haza kellett volna indulnia, de belefeledkezett Gréta nézésébe, és hol elérhetetlen messzeségbe, hol meg kézzelfogható közelségbe varázsolta a távcső segítségével. A rendőr aztán visszazökentett mindkettőnket a földi valóságba. Eszünkbe jutott, hogy azelőtt biciklivel járt, sőt száguldott ebédelni, és egyszer vadul behajtott az úton kapirgáló tyúkok közé, egy nagy, kendermagos kakas – amely még bennünket is meg szokott kergetni, ha a közelébe merészkedtünk – vérző taréjjal, szétlapítva, a hátulján kiforduló belekkel ott maradt az út kellős közepén, a bicikli összetört, a rendőr pedig a porból feltápáskodva azonmód megbírságotla a kakasgázoláshoz legközelebb lakó Lina nénit, amiért közterületen tartja a tyúkjait.

2.

Aki másokat figyel, nehezen veszi észre, hogy más viszont őt figyel. Ráadásul én a legnagyobb veszélyt anyám felől sejtettem, pedig ő hajnali hattól délután kettőig ki sem mozdulhatott a gyárból. Kivéve persze a vasárnapot.

Azon a vasárnap reggelen pont engem készített a tíz-órás misére, azaz rám adta egyetlen fehér ingemet, amikor minden kopogtatás nélkül a rendőr csörtetett be a konyhámba. Az ünnep dacára, ami nekem a fehér inget jelentette, most is szakasztott úgy nézett ki, mint más-kor: nehéz csizma, szögletes fej, kerek sapka, merev ábrázat, feszesre húzott, vastag derékszj, vastagon csurgó izzadság, amely így testközelből, kis konyhámban ráadásul még kellemetlen szagot is árasztott. És meglepetésemre épp olyan alacsony volt, mint a Szuroktető csalóka madárperspektívájából, még le sem kellett hajolnia az ajtóban, amin pedig minden valamire való férfi-ember csak meggörnyedve tudott bejönni, apám is folyton bevverte a fejét a szemöldökfába, és végül mérgében meg is fogadta, hogy az egészet mindenestől, ajtóstól, tokostól kicseréli, megmagasítja, de nem maradt rá ideje. A rendőr hangját most hallottam életemben először, és az is nehézkesen, szögletesen jött ki a szájából:

– Házkutatás! Maguk állítólag hadifelszerelést rejtegetnek.

Azzal máris a szoba felé indult. Odabent egy kicsit körülnézett, mint amikor az ember térképről próbál beazonosítani valami műemléket, szobrot, nevezetes helyet. És csakugyan! Odament a dupla ágyhoz. Igaz, először az anyám fekhelye felőli oldalon. De aztán átsétált a túlsóra. Még meg is könnyebbültem. Hiszen ha ilyen pontosan tud mindent, akkor nem én vagyok a hibás. Kari? Ugyan, hiszen a rendőrnek éppúgy nem köszönt, mint az igazgatónak. A hivatlan vendég megragadta a damaszttakarót, aztán a párnát, majd a dunyhát, és egyenként a padlóra szórta őket. Most csak a kezét láttam, az is csontosan szögletes és ormótlan volt, az ujjak tövében bozontos szőrösömök meredeztek. Végül eljutott a szalmazsákig, azt is a földre hajtotta, szótlanul kiemelte a távcsövet, és oldaltáskájába süllyesztette.

Hány megaláztatásnak voltam tanúja vagy elszennvedője azóta! Hányszor dúlták fel barbár, csontos-szögletes, szőrösömös kezek a ragaszkodás és hűség türellemmel bevetett és óvott, húshagyó keddeken, nagyheteken, pünkösödök, karácsonyok táján megszentelt hajlékait és menedékeit! De egyik sem maradt meg olyan elevenen az emlékezetemben, mint ez, mikor a csupa egyenruha, csupa derékszj, csupa csizma, csupa csurom izzadság rendőr anyám szeme láttára egy bankrabló gyorsaságával és előre kitervelt alaposságával végrehajtotta merényletét.

– Úgy – vette kézbe a terven felüli repeszdarabot. – Erről nem is tudtam. Ez akár fegyverrejtegetés is lehet.

Anyám hirtelen, és egész kis ívben, inkább csak a melle fölött keresztet vetett, mint villámláskor vagy mennydörgéskor tette. Ilyenkor még szóban azt is hozzá szokta tenni: – Istenem, segíts! – De most nem hallottam semmit. Talán magában mondta, vagy helyette arra a négy emberre gondolt, akiket fegyverrejtegetésért lőttek agyon. Idős emberek voltak. Az egyikük vadász. Velünk átellenben lakott. Mikor a háború elérte a falut, elvitte régi sörétes puskáját a sógorához, hogy jobb időkre eldugják a kert végében, a szalmakazalba. Két másik öreg is csatlakozott hozzájuk az izgalmas feladat elvégzésére. Ők vigyáztak az utca felől. De az oroszok, akiknek a templom téren csak cementlapos emlékmű jutott, így is rajtuk ütöttek, és a kazal tövében rögtön ki is végezték őket. Ezek soha nem kukoricáznak. Ezeknek a repeszdarab éppúgy fegyver, mint a sörétes puska. Háborúban is, békében is.

– Ha valakinek szólni mer, megbánja! – fordult vissza a rendőr az ajtóból, amelyen most is meghajlás nélkül tudott kimenni, pedig még a magas tányérsapka is rajta volt. – Holnap délután jöjjön be a tanácsra, jegyzőkönyvet veszünk fel. A gyerekre pedig vigyázzon jobban, ha már az iskolában nem törődnek velük rendesen. Van itt egy pár alak, akik mindenfélét terjesztenek, de majd azokra is sor kerül.

A repeszdarabba Kari másnap a magas fűben, a letöredezett, szúrós, száraz ágak között az akácban botlott bele, ahonnan a faluból kivezető Homok utca hársfái alá segítették áttelepíteni Nógrádi bácsi méheket.

– Az akác se rossz, de a hársfaméz az igazi, az valószínű gyógyyszer – mondta Nógrádi bácsi, miközben a repeszt forgatta. – Aztán ide figyeljete, hékások! Abban az Oroszországban, jobban mondva a Szovjetunióban, mert van annak rendes neve is, szóval ott nemcsak hidegek vannak ám. Ajaj! Van ott meleg is, de még mekkora. Meg jó hűvös is van! – Közben felvette a méhészárcot, hogy a biztonság kedvéért még egyszer átvizsgálja a kaptárakat. – Ezt azért nyugodtan vidd haza – nyújtotta nekem a repeszt.

Hiába vártuk, hogy az öreg búcsúzóul esetleg valami új csalafinta találós kérdéssel lep meg bennünket. Jobb híján akár a régiakkal is beértük volna, a régiakkal, hogy szerbusz, öccse, öt török meg öt görög hány ember, vagy azzal, mi a nehezebb, egy kiló toll vagy egy kiló vas, de azt se bántuk volna, ha azt kérdezi, tudjuk-e, hogy oroszul hogy hívják a taligát vagy a talicskát. De Nógrádi bácsi nem kérdezett semmit. Se régít, se újat. Sőt attól a nyártól kezdve mintha elvágta volna, faluszerte egyszer és mindenkorra elmaradtak

szokásos látogatásai a felsőbb iskolába készülő gyerekeknél, elmaradtak hathatós felmérései, amelynek néhányan ugyan örültek, alighanem azok, akik a legnagyobb sületlenségeket mondták volna, a legtöbb helyen viszont nagyon hiányolták, és egy idő után az utcán is kezdtek megszólítani, hogyhogy nem jön el hozzájuk, hiszen a gyerek továbbtanulni készül a városban, és ugyancsak ráférne egy kis vizsgáztatás. Nógrádi bácsi erre csak hívelt-hámolt, hogy így meg úgy, mostanában túl sok az elfoglaltsága, alig tudja, hol áll a feje a sok tennivalótól, de egyet se féljenek, egyszer majd csak szerét ejti, ne féljenek, eljön az ideje a vizsgáztatásnak.

A repeszt haza is vittem, vissza is került a helyére, a szalmazsák alá, csak a távcső nem került meg többé, mint ahogy anyámat se zaklatta senki, legalábbis a jegyzőkönyv felvételének ügyében nem.

Az augusztus huszadikai nyári ünnep körül pedig Sági Sanyi arról beszélt, hogy tévedett, és ha jól belegondol, azok a képek a felvonulásokon, a tanácsházán meg az iskolában mégiscsak kiköpött olyanok, mint az igaziak, a csalánról meg mindenki tudja, hogy abban mennyi a vitamin, nincs is annál egészségesebb, ő most is szívesen enne csalánlevest, de hát a felesége a kacsának meg a libának adja. Elölük csak nem eheti el. Az orosz nők pedig szóba sem álltak a hadifoglyokkal, igaz, legyeskedett egyik-másik körül, de az istennek se adták be a derekukat. Közben szokatlanul gorombán rivalált rá Alfára, sőt még ostort is emlegetett.

Aztán egyszer csak máról holnapra eltűnt Gréta. Kari egy darabig abban reménykedett, talán valami sürgős elintéznivalója akadt iskolakezdés előtt, de Gréta akkorra se jött vissza. Rebesgettek róla ezt-azt, hogy a szülei után kellett mennie, vagy éppen fordítva, hogy a szüleit hazaengedték, és hozzájuk költözött, vagy alighanem az igazgató vette feleségül, és valahol másutt telepedtek le. Ennek legalább volt valós alapja, hiszen a nyár végére az igazgató is eltűnt, és egy új ember vette át a helyét. De bármennyire is ez hangzott a leghihetőbbnek, Kari éppen ezt nem akarta elhinni, és különböző terveket kovácsolt, most már nemcsak apja, de Gréta megmentésére is.

Szóval rebesgettek mindenfélét, csak azt nem, hogy csakis a szobrokról, oszlopokról, emlékművekről meg mindenféle úri flancról, de legfőképpen az igazi márványról helyesen feltett kérdés fejezheti ki akár az egyik, akár a másik fél objektív viszonyát a szibériai hidegekhez éppúgy, mint a csalánleveshez, az orosz nőkhöz, a retusált transzparenszekhez vagy a kitelepített osztályellenséghez.

Így hát augusztus utolsó napjaiban már hiába lestük Grétát a forró Szuroktetőről, ahová nyáron, az elvisel-

hetetlen, perzselő hőség miatt napközben csak a rövid déli megfigyelés idejére mentünk fel, vagy néha, hűvösödő estéken élveztük sugárzó melegét. És hiába lestük a gépállomás igazgatóját is, hogy megjelenjen az üzemi konyha ajtajában, elővegye zsebkesét, vájkalja vele fogait, és tekintetével várakozva végigmérje a hosszú, egyenes, kietlen utat. Csak a rendőr maradt meg déli látványosságnak, amint nehéz csizmáival, kerek sapkájával, vastag derékszíjával ebédelni csörtetett, és amint a szíjáról most még súlyosabban alácsüngő oldaltáskán félreismerhetetlenül a mi távcsövünk körvonalai rajzolódtak ki, a mi távcsövénké, amit nagyapám hozott haza az első háborúból, vagy anyám hite szerint éppen fordítva: ami nagyapámat hazahozta.

3.

Október felé a Szuroktető lassan kezdett kihűlni. De nemcsak a melegét veszítette el, már látni sem láttunk volna róla semmit. A Papkertben megtépázva, zörgő lombbal rozsdásodott a cseresznyefa alatt az eperágyások elformátlanodott téglalapjainak száraz levele, mintha csak visszhangozta volna a faágak között járó szél zörgését. Az akácfa karmukat eregetve élesen hasítottak bele a reggeli hidegekbe, a csupasz, sima hársak puhán, erőtlenül susogtak. Nógrádi bácsi méheit elnyelték a kaptárak, az öreg bérelszámoló írnok tavaszig becsukta az ablakot, és fejére meg a két, diónyi bibircsókjára meleg, kötött gyapjúsapkát húzott, Gréta pedig nem jött többé, és már Kari sem várt rá, a megmentésére szőtt tervei lassanként mind szertefoszlottak.

A látnivaló megfogyatkozott, de a látóhatár kitágult, és a fák, házak, utak, földek, emberek körvonalai olyan élesen rajzolódtak ki a napfényes kora délutánokon a kristálytisza levegőben, hogy amikor néha felmentünk őrtornyunkba, majdnem olyan messzire és olyan pontosan láttunk mindent, mint a távcsővel. Mintha október a pompa és a látcső elvesztéséért cserébe a látvány, a részletek gazdagságával akart volna kárpótolni bennünket.

Október az én hónapom. Októberben születtem, de ha nem akkor születtem volna, elintézném valahol, valami hivatalban, mint más a névváltoztatást, mert október a vértanúk hava, a középén kivágott zászlók hava, a mérleg hava, amikor egyszer minden megmértetik, és könnyűnek, avagy nehéznek találhatik. Néha úgy gondolom, hogy az a végső nap, a harag napja, amely majd tűznek adja a világot, az is októberre fog esni, ha akkor még lesz egyáltalán napokkal, hetekkel, hónapokkal mérhető idő.

Igen, az idő azon a napon úgy délután három óra felé járhatott, és a Homok utca végében, a pályaudvaron egy tehervonat dőcögött át. Jobb híján bevetettük az ilyen

hosszú szerelvényeknél szokásos játékunkat, megszámoztuk a vagonjait, de hogy tétje legyen a léha lebzselesnek, gyors fogadást kötöttünk.

– Páros – mondtam én.

– Páratlan – mondta Kari.

A huszonnegyedik, azaz utolsó kocsit után éppen el akartam könyvelni az olcsó győzelmet, amikor egy magányos alakot pillantottunk meg kilépni a szerelvény mögül. Először csak annyit tudtunk megállapítani róla, hogy férfiember, aztán a Homok utcán közeledve láthatóvá lett katonasapkája, feslett, vásott, földig érő katonaköpenye, a köpeny alól előlaffogó bakancsa és a vállán madzaggal átvetett, foszladozó tarisznyaféleség. Szótlanul, visszafojtott lélegzettel figyeltük. A Homok utca közepe táján befordult a mi házunkhoz vivő Kisközbe. Kari rám nézett. De én nem mozdultam: közben a nálam három évvel öregebb kutyánk, aki nek már csak ritkán támadt kedve elhagyni az udvart, kijött az ismeretlen elé, bizalmatlanul körülzimatolta, aztán csóválni kezdte a farkát, és amire velem már rég nem volt hajlandó, még akkor sem, ha valami szalonna- vagy csontdarabot húztam el az orra előtt, felugrott a jövevényre, és nyaldosni kezdte.

Nem siettem haza. Sokáig húztam az időt Karival. Kinéztünk magunknak egyet a vasutat kísérő telefonpóznák közül, és dobálni kezdtük. De az időhúzás nem sikerült. Máskor mindig hosszú percekre volt szükségünk egy telitalálathoz, most viszont rögtön, elsőre úgy eltrafáltam egy fehér porcelánbabát, hogy az apró szilánkokra törve szétfröcscent, és a helyén csak egy fekete, csupas, csorba vascsont maradt a ráfonódó vezetékkel. Erre Kari elkedvetlenedve hazaindult, azzal, hogy így nem lehet játszani, nekem ma mindenben akkora szerencsém van, én pedig egyedül maradvam még sokáig hallgattam a megsebzett pózna zümmögését, amiből most úgy tódultak ki a messzi üzenetek, mint felbolygott kasból a riadt méhek dongása. Aztán ímmel-ámmal továbbindultam. A Kisközben először a köveket rugdos-tam magam előtt, majd egyet fel is vettem, és a nagy vadgesztenyefán károgva gyülekező varjak közé hajítottam. És tényleg, ezek közül is eltaláltam egyet, mire az egész csapat méltatlankodó rikácsolással odébb szállt.

Anyám a fehérzománcos bádognakancsóból éppen hideg vizet öntött a forrón gőzölgő, kis, kerek fadézsá-

ba, a vizet gyengéden rápaskolva lefűrösztötte, beszap-panozta, majd mosni kezdte apám lábát. A szőke tincs már régen nem ragyogott a homloka felett, beleolvadt szürkülő hajába. Aztán a székre odakészített tiszta törülközővel hosszan, gondosan, óvatosan, az ujjak közöttől a bokán, lábszáron, térden át dörzsölni, töröl-getni kezdte, végül pedig csípősen illatozó dianával kente be, amit mindig tartottunk otthon fogfájásra vagy más egyéb nyavalyára. Apám a konyha közepén, egy zsámolyon ült, a villanylámpa alatt, amelynek kerek ernyője fényes kört hasított ki a konyha félhomályából, ahol tétován vára-koztam. Csak nagy unszolásra, majdnem félve mentem oda hozzá.

– Megnőttél – mondta egyszerűen.

Én pedig a jobb lábát néztem, amelyen közvetlenül a térd felett, majdnem egészen a combközépig hosszú forradás fehérlett. Tulajdonképpen semmit nem ismertem, sem mire sem emlékeztem belőle, se az arcára, se a hangjára, se a természetére, se a haja vagy a szeme színére, egyedül csak ennek a sebnak a története maradt meg bennem hét

éven keresztül, mint egy legenda, erről tudtam mindent, hogyan, hol, mikor, miért szerezte, hogy gyógyult fel belőle, és vonult be utána másodszor is, és tudtam, hogy egy ilyen fehér forradás mindig sajogni, szaggatni szokott, ha időjárásváltozás ígérkezik.

– Fáj? – kérdeztem tőle, tenyeremmel végigtapogatva a sebhelyet, amely helyenként hol kiszélesedett, hol elkeskenyedett, helyenként mélyen beleszaladt az ujjam, máshol meg vastag bőrkeményedésbe ütközött. Szinte éreztem az ujjam hegyével az élesen belevágódott szilánk formátlan vonalait.

– Most nem nagyon rakoncátlankodik, biztos szép hosszú, meleg ősz lesz – mondta olyan hangsúllyal, hogy egy pillanatig sem kételkedtem jóslatában. – Vénasszonyok nyara – tette hozzá bágyadt mosollyal, miközben anyám egy dianába mártott puha ronggyal átkötötte a forradást.

Aznap éjszakára anyám nekem a hullámzó, hepehupás, örökké nyikorgó sezlont vetette meg, amelynek az volt az egyetlen előnye, hogy napközben öreg, siránkozó rugóin még mindig jól lehetett hintázni, zötykölődni, aludni azonban annál nehezebben. Sokáig fent voltunk, mint máskor is. Amióta anyám dolgozott, hétköznaponként nem ebé-

delhettünk közösen, így este, a lefekvés és elalvás közötti változó hosszúságú időben, az örökké fekvé maradás sötétségének mindent megbocsátó előérzetében beszéltek meg ügyes-bajos dolgainkat. Itt vallottam be többek között, hogy focizás közben a hepehupás Templom tér kövein lerúgtam a vadonatúj cipőm talpát, márpedig mostanában mást nem fogok kapni, mondta anyám, örülj, ha meg tudják talpálni, különben hordhatod a régit, vagy pedig marad ez a laffogó talpú. Itt vallottam be, hogy boltba menet elvesztettem ötven forintot, hogy én is azok között voltam, akik bandába verődve, az alkalmas időt és helyet kilesve, hétről hétre kőzárporral támadtunk neki a villanydúcoknak, telefonpóznáknak, mire a villanszerelők, telefonszerelők valóságos hajtóvadászatot indítottak a keresésünkre, mert már nem győzték cserélni a ledobált villanykörtéket és porcelánbabákat, hogy ugyanígy szoktuk megdobálni kővel a tehervonatok legutolsó vagonjában tehetetlenül ülő fékezőket, akiktől még félünk sem kellett, hiszen a vonat mindig elvitte őket messzire, távoli, dühös fenyegetőzésük pedig egy csöppet sem hatott meg minket. És legutóbb itt gyóntam meg azt is, hogy én vittem ki a távcsövet. Itt tudtam meg, hogy nagyanyámnak rákja van, és már csak addig akar élni, amíg a fia hazajön. Anyám a legtöbbször nem válaszolt semmit, amelyik bűnömötől szótlánul el tudott aludni, azt örökre el is felejtette, amelyiktől nem, azért még sokáig kellett bűnhődnöm, vezekelnem. Megnyugtatására itt fogadtam meg mindig, hogy soha többé nem teszek ilyent, amire már félálomban nagy sóhajokkal válaszolt, és lám csak, ma megint ledobtam egy porcelánbabát a telefonpóznáról.

Most apám beszélt, hangosan, zökkenő, meg-megtörő mondatokban, hogy egy betongyárban dolgoztak, annyi betont meg betonvasat életében még nem látott. Télen pedig a cudar hidegben csak úgy sírt a hó, a szél meg úgy metszette az arcukat, mint az élesre fent borotvakés. A térde ilyenkor folyton szaggatott, hasogatott. Aztán anyám kissé suttogóbbra fogott hangját hallottam, a repeszdarabról beszélt, ami majdnem belém vágott. Erre önkéntelenül is megmoccantam egy kicsit, mire a sezlón rugói éktelenül megnyikordultak, és hosszan továbbnyikorogtak, így nem értettem pontosan, mit mond tovább.

– Hogyan? A távcsövet? – kérdezte aztán még a korábbiánál is hangosabban, majdnem mérgesen apám.

– Azt. És utána behívatott, hogy jegyzőkönyvet vesz fel. Abból nem lett semmi, de azóta is folyton zaklat. Nem hagy nyugton.

– Majd adok én a bitangnak, ne félj! Csak kerüljön a kezem közé!

Anyám halkán felsóhajtott, majd kis idő múlva megint apám folytatta. Én abba hagytam a fészkelődést, próbáltam mozdulatlan maradni, hogy egyetlen szavát se szalasszam el.

– Az idén újévkor már tudtam, hogy haza fogok jönni. Hogy haza kell jönnöm. Mert álomban itthon jártam. És amit újévkor álmodik az ember, az teljesül. Éppen masíroztunk végig a Homok utcán, hát egyszer csak kiléptem a század közül, és elindultam befelé, mihozzánk. Senki nem parancsolt vissza, de csak próbálta volna meg, még álomban is kitekertem volna neki a nyakát, ki én. Mezítláb voltam, de nem fázott a lábam. A pitvar szépen fel volt sikálva, ti ketten odabent feküdtetek, ezt is láttam, pedig be se mentem a szobába. Mintha át tudtam volna nézni a falon. Az asztalon fehér terítő, egy üveg bor, felszeletelt kenyér, a tányérokban kocsonya, de olyan tiszta, áttetsző, mint az üveg. Jól bekocsonyáztam, és amikor végre kijöttél a szobából, feléd nyújtottam a kezemet, hogy átöleljelek, megcsókoljalak, de nem értelek el, szólni pedig nem tudtam egy szót se. Ettől felébredtem, de még akkor is hadonásztam magam körül, a szám pedig úgy mozgott, mint a némának, aki mondani akar valami nagyon fontosat, és csak a kezével tudja mutogatni. Hát ezért hadonásztam úgy... Na persze, a repeszt eldobta. A távcsövet pedig megtartotta. Azt nem is fogja visszaadni. A bitang. Ismerem én már a fajtájukat. Amit vagy akit ezek egyszer megszereztek, azt nem adják vissza az istennek se. De a szentségit, hogy téged, hogy benneteket is zaklassanak, akikért hét évet szolgáltam le hóban, fagyban meg a betongyáraikban, azt már nem. Azt még ezek sem tehetik. Velem nem.

Hirtelen felszisszent:

– Már megint belenyilallt a fájás. Talán mégsem lesz olyan szép, hosszú őszünk.

– Megyek, kicserélem rajta a borogatást – mondta anyám, és felkeltében odaszólt hozzám:

– Alszol?

